

Оксана Щербанюк

докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри процесуального права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1307-2535>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/D-9287-2016>
oksanashcherbanyuk7@gmail.com

УДК 347.965.2

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОСТУПУ ДО АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ. Однією з умов досягнення членства в Європейському Союзі є побудова системи адвокатури, яка відповідала б новим суспільно-політичним та економічним реаліям, створення законодавства, норми якого відтворюють модель європейського інституту адвокатури.

Незважаючи на те, що окремі аспекти адвокатської діяльності вивчали чимало вчених, комплексного дослідження доступу до адвокатської діяльності в Україні не здійснювалося. Утім, належне організаційно-правове забезпечення адвокатської діяльності й адвокатури можна вважати вирішальним кроком до становлення правової держави, здатної надійно захистити права та свободи людини, чим ще раз підкреслюється важливість порушеної проблеми.

Метою статті є аналіз європейських стандартів доступу до адвокатської професії на засадах людиноцентризму, аналіз міжнародної та національної практики в цій сфері, а також визначення напрямів удосконалення цього правозахисного інституту України.

Встановлено, що важливе значення у регулюванні статусу адвоката та адвокатської діяльності мають європейські стандарти адвокатури. Проаналізовано дві основні моделі забезпечення професійної підготовки адвокатів: 1) система, що включає спеціалізовану професійну школу, наприклад, у Франції (*Bar School*); 2) система, заснована на курсах, яка існує в Англії та Уельсі.

Авторка доходить висновку, що аналіз європейських стандартів доступу до адвокатської діяльності спонукає до висновку, що вимоги до особи, яка має намір набутти статус адвоката, є більш суворими порівняно з тими, які встановлені Законом України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”. Також потребує узгодженого та системного підходу питання законодавчого визначення кваліфікаційних вимог відповідно до Закону України “Про вищу освіту”, оскільки тільки другий (магістерський) рівень повинен мати претендент на отримання статусу адвоката. З метою наближення законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність до європейських стандартів необхідно вдосконалити процедуру набуття статусу адвоката в Україні.

Ключові слова: адвокат; адвокатська діяльність; доступ до адвокатської діяльності; міжнародні стандарти доступу до адвокатської діяльності.

Актуальність дослідження правових аспектів доступу до професії адвоката нерозривно пов'язана з активізацією процесів реформування інституту адвокатури, необхідністю підвищення рівня не тільки професійних вимог, а й дотримання балансу між забезпеченням основоположних прав людини та громадянина і створенням нової еліти, завданням якої буде надання якісної правничої допомоги. Законом України “Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони”¹ було ратифіковано Угоду між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про асоціацію). Відповідно до п. е ч. 2 ст. 1 цього документа однією із цілей асоціації є посилення співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод.

У статті 14 Угоди про асоціацію визначено:

В рамках співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки Сторони надають особливого значення утвердженню верховенства права та укріпленню інституцій усіх рівнів у сфері управління загалом та правоохоронних і судових органів зокрема. Співробітництво буде спрямоване, зокрема, на зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування її незалежності та неупередженості та боротьбу з корупцією. Співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки буде відбуватися на основі принципу поваги до прав людини та основоположних свобод².

На реалізацію вимог Угоди про асоціацію Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276 було схвалено Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, якою в ч. 1 ст. 2 було визначено пріоритети реформування системи судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів для практичної реалізації принципу верховенства права та забезпечення судової влади, що відповідає суспільним очікуванням щодо незалежного та справедливого суду, а також європейським цінностям і стандартам захисту прав

¹ Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2820> (дата звернення: 19.11.2019).

² Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованою із заявою Законом від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011> (дата звернення: 19.11.2019).

людини³. Тому дослідження європейських стандартів доступу до адвокатської діяльності в умовах інтеграційних процесів України є підставою для постановки питання про необхідність розроблення нових вимог доступу до адвокатури.

Зазначене визначає актуальність теми дослідження та вказує на необхідність наукової розробки науково-обґрунтованих концепцій розвитку адвокатури України у зв'язку з імплементацією європейських стандартів доступу до адвокатської діяльності. Різноманітні аспекти (теоретичні, історичні, цивільно-процесуальні, кримінально-процесуальні, господарсько-процесуальні, адміністративно-процесуальні) адвокатури завжди були і залишаються в центрі наукової думки серед представників науки процесуального та судового права. Так, за останні роки були опубліковані монографії та захищені дисертаційні дослідження на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук А. Бірюковою⁴, Т. Вільчик⁵, Н. Бакаянвою⁶, С. Іваницьким⁷, В. Заборовським⁸, в яких аналізуються питання принципів, організації, функціональних основ спроможності української адвокатури. Проте актуальність, обґрунтованість підходів залежить від того, наскільки системно автор підходить до вирішення поставлених завдань, наскільки можливо спрогнозувати розвиток адвокатури. Безумовно, новітні реформи адвокатури України як суміжного до судової влади правового інституту окреслюють нові завдання та закладають нову ідеологію.

Метою дослідження є аналіз європейських стандартів доступу до адвокатської професії на засадах людиноцентризму, аналіз міжнародної та національної практики в цій сфері, а також визначення напрямів удосконалення цього правозахисного інституту України.

Прийнято вважати, що особа користується найбільш повним і гарантованим правом на судовий захист своїх прав. Так, у рішенні Федерального Конституційного Суду Німеччини від 30 квітня 2003 р. (1 PVBV 1/02, "Скарга на порушення права бути заслуханим у спеціалізованих судах") зазначається:

³ Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20 травня 2015 р. № 276 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>> (дата звернення: 19.11.2019).

⁴ А Бірюкова, *Адвокатура України в умовах глобалізації* (Алерта 2018).

⁵ Т Вільчик, *Конституційне право на правову допомогу адвоката у країнах Європейського Союзу та в Україні* (Право 2015).

⁶ Н Бакаянвова, 'Функціональні та організаційні основи адвокатури України' (дис д-ра юрид наук, 2017).

⁷ С Іваницький, *Теоретичні основи організації адвокатури в Україні: принципи та система* (Інтерсервіс 2017).

⁸ В Заборовський, *Правовий статус адвоката в умовах становлення незалежної адвокатури України* (Гельветика 2017); В Заборовський, 'Правовий статус адвоката в умовах становлення громадянського суспільства та правової держави в Україні' (дис д-ра юрид наук, 2017).

Конституційно-правова гарантія судового захисту включає в себе доступ до судів, перевірку спірних вимог у процесі формального провадження, а також обов'язкове судові рішення. Судовий захист гарантований Основним Законом, а також суспільними вимогами надання правосуддя. В інтересах правової визначеності та правового порядку система судового захисту, яка гарантована конституцією, враховує ризик можливого неправильного застосування зі сторони суду. Загальна вимога надання правосуддя та – як його спеціальний прояв – гарантія судового захисту відрізняються одна від одної не центральним правовим змістом, а сферами їх застосування⁹.

Право на судовий захист забезпечується висококваліфікованою правничою допомогою, яка надається адвокатами. Зі свого боку можливість надання такої допомоги є наслідком чіткого та детального нормативного регулювання організації та діяльності української адвокатури.

Так, відповідно до ст. 59 Конституції України: 'Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав'¹⁰.

У статті 131² Конституції України визначено:

Для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура. Незалежність адвокатури гарантується.

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються законом.

Виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також захист від кримінального обвинувачення. Законом можуть бути визначені винятки щодо представництва в суді у трудових спорах, спорах щодо захисту соціальних прав, щодо виборів та референдумів, у малозначних спорах, а також стосовно представництва малолітніх чи неповнолітніх осіб та осіб, які визнані судом недієздатними чи дієздатність яких обмежена¹¹.

Відповідно до пунктів 1 та 2 ч. 1 ст. 1 Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність":

1) адвокат – фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом;

⁹ Избранные решения Федерального Конституционного Суда Германии (Швабе Ю и Гайсслер Т сост, Инфортопик Медиа 2018) 967.

¹⁰ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>> (дата звернення: 19.11.2019).

¹¹ Там само.

Оксана Щербанюк

2) адвокатська діяльність – незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту¹².

У структурі поняття “адвокатська діяльність” можна виділити формально-статусний і функціональний компоненти. Перший передбачає можливість використання професійного титулу “адвокат” лише особами, які мають визначені законом етико-ділові якості, отримали свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю і володіють специфічними професійними правами та гарантіями; допустимість здійснення професійної діяльності виключно в межах передбачених законом організаційних форм адвокатської діяльності; відсутність обмежень (зупинення) у реалізації права на заняття адвокатською діяльністю; відповідність характеру взаємовідносин адвоката з клієнтами та найманими працівниками критеріям незалежної професійної діяльності.

Важливе значення у регулюванні статусу адвоката та адвокатської діяльності мають європейські стандарти адвокатури. Традиційно з-поміж них виділяють акти Ради Європи та враховуються директиви Європейської економічної спільноти (далі – ЄЕС).

Відповідно до ч. 2 ст. 1 Директиви 77/249/ЄЕС про сприяння ефективному здійсненню свободи на надання послуги адвокатами¹³ адвокатом вважається будь-яка особа, уповноважена на виконання своєї професійної діяльності та позначена відповідним терміном.

У Директиві 98/5/ЄС адвокатом іменується будь-яка особа, яка є громадянином держави-члена й уповноважена здійснювати професійну діяльність під одним із наведених нижче професійних титулів¹⁴. Наприклад, в Італії як адвокат розглядається “*avvocato*”, в Австрії – “*rechtsanwalt*”, Португалії – “*advogado*”, у Франції та Люксембурзі – “*avocat*”, Великій Британії – “*barrister*”, “*solicitor*”, “*advocate*”.

У Рекомендації R(2000)21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів (далі – Рекомендація № R(2000)21) зазначено:

¹² Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 5 липня 2012 р. № 5076-VI <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17>> (дата звернення: 19.11.2019).

¹³ Council Directive 77/249/EEC of 22 March 1977 to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31977L0249>> (accessed: 19.11.2019).

¹⁴ Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=celex%3A31998L0005>> (accessed: 19.11.2019).

В цілях цієї Рекомендації “адвокат” означає особу, яка відповідно до національного законодавства кваліфікована та уповноважена захищати та діяти від імені своїх клієнтів, займатися юридичною практикою, з’являтися в офіційній якості в суді і консультувати та представляти своїх клієнтів у питаннях права¹⁵.

Розглядаючи джерела правового регулювання діяльності адвоката з надання правничої (юридичної) допомоги у праві Європейського Союзу (далі – ЄС), необхідно враховувати, що законодавство ЄС складається із: Договору про функціонування Європейського Союзу (до набрання чинності Лісабонським договором іменувався Договором про заснування Європейського співтовариства, або Римським договором, діє з 1958 р.) і Договору про Європейський Союз (Маастрихтський договір, діє з 1993 р.)¹⁶; положень, директив та інших актів нормативного характеру, які приймаються компетентними органами Європейських співтовариств; міжнародних угод, однією зі сторін яких є Європейські співтовариства; рішень Суду Європейських співтовариств, якими дається офіційне тлумачення відповідних правових норм.

Ратифікація Угоди про асоціацію засвідчила вибір Україною європейської системи цінностей і стандартів захисту прав людини, додержання яких на практиці можливе за умови реалізації принципу верховенства права, забезпечення кожному права на справедливий судовий розгляд незалежним і неупередженим судом, а також ефективного виконання своїх функцій суміжними правовими інститутами та, перш за все, адвокатурою України. Однією з умов досягнення членства в ЄС є побудова такої системи адвокатури, яка відповідала б новим суспільно-політичним та економічним реаліям, розроблення законодавства, норми якого відтворювали б модель європейського інституту адвокатури.

Реалізується професія адвоката на території ЄС за допомогою декількох нормативних актів, які прийняті установами ЄС відповідно до первинних положень, найбільш значущі серед них:

1. Директива 77/249/ЄЕС “Про сприяння ефективному здійсненню адвокатами свободи надання послуг”. Згідно з прямою вказівкою ч. 1 ст. 4 документа здійснення адвокатської діяльності в порядку реалізації свободи надання послуг не може бути зумовлено необхідністю для адвоката бути резидентом у приймаючій державі, а також необхідністю

¹⁵ Рекомендація № R(2000)21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів: ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи на 727 засіданні заступників міністрів 25 жовтня 2000 р. (неофіційний переклад) <https://supreme.court.gov.ua/userfiles/R_2000_21_2000_10_25.pdf> (дата звернення: 12.11.2019).

¹⁶ Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06> (дата звернення: 12.11.2019).

вступу до професійного співтовариства адвокатів певної держави. При наданні правових послуг іноземний адвокат підпорядковується правилам проведення адвокатської діяльності приймаючої держави¹⁷. Національним законодавством може бути визначено, що представництво прав клієнта іноземним адвокатом здійснюється спільно з місцевим адвокатом, а також до нього можуть бути застосовані професійні обмеження, аналогічні тим, які діють для місцевих адвокатів;

2. Директива 98/5/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 16 лютого 1998 р. "Про спрощення порядку здійснення на постійній основі адвокатської професії в іншій державі-члені, ніж та, де була отримана кваліфікація"¹⁸, яка передбачила право адвоката практикувати на території іншої держави ЄС зі збереженням професійного статусу, набутого в державі, громадянином якої він є. З одного боку, права іноземного адвоката майже повністю відповідають правам національного адвоката (серед яких, зокрема, членство в адвокатському співтоваристві, право голосу при прийнятті рішень), однак юридичні послуги він може надавати з певними обмеженнями. Так, згідно з ч. 3 ст. 5 Директиви 98/5/ЄС держави-члени зберігають право обмежити іноземного адвоката в самостійному представництві клієнта в національних судах, надавши йому право діяти тільки спільно з національним адвокатом. Проте деякі країни відмовилися від такого обмеження прав іноземних адвокатів (наприклад, Франція). З другого боку, іноземні адвокати мають певні привілеї. Немає необхідності володіти національною мовою приймаючої держави, а також бути фахівцем у системі її права. Якщо Директива 1989 р. передбачала можливість отримання статусу адвоката на основі юридичної освіти та визнання дипломів, то Директива 1998 р. надала можливість отримання статусу адвоката постійно практикуючим іноземним адвокатам¹⁹;

3. Особливу роль у системі джерел, що містять європейські стандарти адвокатської професії, відіграє Рекомендація R(2000)21, яка закріплює необхідність вжиття всіх потрібних заходів для того, щоб поважалася, захищалася і заохочувалася свобода здійснення професії адвоката без дискримінації та неправомірного втручання з боку органів влади або громадськості, особливо у світлі відповідних положень Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод²⁰;

¹⁷ Council Directive 77/249/EEC of 22 March 1977 to facilitate the effective exercise by lawyers of freedom to provide services (n 13).

¹⁸ Directive 98/5/EC of the European Parliament and of the Council of 16 February 1998 to facilitate practice of the profession of lawyer on a permanent basis in a Member State other than that in which the qualification was obtained (n 14).

¹⁹ С Деханов, 'Адвокатура в Западной Европе: опыт и современное состояние' (дис д-ра юрид наук, 2010).

²⁰ Рекомендація № R(2000)21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів (n 15).

4. Директива 2005/36/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 7 вересня 2005 р. про визнання професійної кваліфікації²¹;

5. Директива Ради 2003/8/ЄС від 27 січня 2003 р. щодо поліпшення доступу до правосуддя у транскордонних спорах шляхом встановлення єдиних мінімальних правил щодо судової допомоги в таких спорах²²;

6. Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про деякі аспекти посередництва у цивільних та комерційних питаннях²³;

7. Директива 2006/123/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 12 грудня 2006 р. про послуги на внутрішньому ринку²⁴.

Важливі стандарти в європейському просторі щодо умов, висунутих кандидатом у професії юриста, відображені в рекомендаціях Комітету Міністрів Ради Європи, резолюціях і рекомендаціях Ради адвокатур та юридичних товариств Європи (*Council of Bars and Law Societies from Europe*, далі – *CCBE*), а також у національних законах і практиці різних держав.

Основні стандарти професійної підготовки в ЄС відображені в принципах *CCBE* Резолюції про підготовку адвокатів у ЄС: ‘підготовка та іспит з професійної практики до здобуття кваліфікації за професією юриста, тривалість та зміст цієї підготовки’ і ‘навчання на основі робоча практика (наприклад, “стажування” чи “наставництво”) під наглядом юриста, до або залежно від конкретного випадку, професійної кваліфікації’²⁵.

Існує дві основні моделі забезпечення професійної підготовки адвокатів: система, що включає спеціалізовану професійну школу, наприклад, у Франції (*Bar School*); або система, заснована на курсах, яка існує в Англії та Уельсі (це специфічно для великих країн із багатою та розвиненою економікою). При цьому менші країни зазвичай вибирають менш дорогу, більш гнучку систему, яка включає стажування чи наставництво, не маючи стандартизованого підходу до підготовки кожної людини, коли він чи вона складе іспит²⁶.

²¹ Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32005L0036>> (accessed: 19.11.2019).

²² Council Directive 2002/8/EC of 27 January 2003 to improve access to justice in cross-border disputes by establishing minimum common rules relating to legal aid for such disputes <<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32003L0008>> (accessed: 19.11.2019).

²³ Директива № 2008/52/ЄС Європейського парламенту і Ради про деякі аспекти посередництва (медіації) в цивільних та комерційних справах <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_a95> (дата звернення: 12.11.2019).

²⁴ Директива 2006/123/ЄС Європейського Парламенту і Ради “Щодо послуг на внутрішньому ринку” <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_906> (дата звернення: 12.11.2019).

²⁵ CCBE Resolution on training for lawyers in the EU (November 2000) <http://www.ccbe.eu/fileadmin/user_upload/NTCdocument/form_enpdf1_1183977205.pdf> (accessed: 19.11.2019).

²⁶ The Profession of Lawyer, a project report prepared by the Working Group on Professional Judicial Systems as part of the project Eastern Partnership – Enhancing Judicial Reform in the Eastern Partnership Countries:

Освіта та підготовка адвокатів є дуже важливими, оскільки адвокати відіграють важливу роль у здійсненні правосуддя. Як такі, вони повинні демонструвати високий рівень професійної поведінки, щоб виправдати довіру, надану їм громадськістю та іншими професіоналами. Кар'єра адвоката може бути дуже різноманітною і корисною. Однак стати адвокатом дуже складно. Так, в Англії та Уельсі існує три компоненти навчання, зокрема: академічний компонент; професійна складова та навчальний компонент; навчальний компонент на основі роботи. Юристи, які отримали кваліфікацію в іншій юрисдикції, наприклад, адвокати з Англії та Уельсу, або адвокати з-за кордону, можуть бути звільнені від деяких або всіх цих компонентів, залежно від їхньої кваліфікації та досвіду²⁷. Академічне вивчення права в Англії та Уельсі є дуже важливою частиною знань, яких очікують від усіх адвокатів. Для завершення академічної складової підготовки потрібен або юридичний, або неюридичний ступінь і диплом випускника з права (*GDL*). Юридичний ступінь, або *GDL*, повинен містити сім основ юридичних знань, зокрема: кримінальне право; справедливість і трасти; закон ЄС (причому за умови виходу Сполученого Королівства з ЄС та (або) будь-якої угоди щодо європейського права в майбутньому, європейське законодавство й надалі буде вивчатись як один із основних предметів); зобов'язання 1 (контракт); зобов'язання 2 (майно/земельне право); публічне право (конституційне, адміністративне та право людини). На додаток до цих предметів обов'язкові навички, пов'язані з випускною юридичною роботою, такі як юридичні дослідження. Професійний компонент охоплює цілий спектр предметів, щоб забезпечити здобуття спеціальних навичок, знань про процес і докази, компетентність. З вересня 2020 р. існують різні способи задоволення професійної складової: курс, який складається з однієї частини: може бути повний або неповний робочий день, але протягом більш тривалого періоду; курс із двох частин, який може включати викладання обох частин лекторами або самонавчання лише для однієї з частин, і більш тривалий курс, який поєднує вивчення предметів професійної складової та ступінь бакалавра права. Ці курси можуть бути частиною академічної кваліфікації, такої як *LLM*.

У більшості держав Ради Європи кожен, хто хоче стати адвокатом, повинен здобути юридичну освіту, скласти вступний іспит та бути прийнятим до адвокатської колегії. Усі держави – засновниці Ради Європи потребують початкової юридичної підготовки або складання іспиту. Деякі

<http://www.coe.int/t/dghl/cooperation/capacitybuilding/source/judic_reform/ENG%20March%20Report%20Lawyers.pdf> (accessed: 19.11.2019).

²⁷ 'Becoming a barrister: an overview' (*Bar Standards Board*) <<https://www.barstandardsboard.org.uk/training-qualification/becoming-a-barrister.html>> (accessed: 19.11.2019).

з них, такі як Бельгія, Данія, Нідерланди та Люксембург, вимагають від кожного, хто хоче займатися правом, здобути юридичну освіту, пройти трирічне стажування із зареєстрованим адвокатом, наприкінці якого – теоретична та усна перевірка аргументації.

У Франції, наприклад, потрібна спеціалізація, яка набувається у результаті професійної практики протягом строку, що визначений декретом Державної ради, який не може бути менше двох років. Під час практики здійснюється контроль за знаннями претендентів, наприкінці – відбувається атестація та видача сертифікату за результатами, який видається регіональним центром професійної освіти.

Вступний іспит для отримання професійної освіти складають всі претенденти на статус адвоката. Особи, які мають ступінь доктора права, допускаються без вступного іспиту до теоретичного та практичного навчання у регіональному центрі освіти адвоката. Програма та умови іспиту визначаються спільним наказом міністра юстиції та міністра освіти, після отримання висновку Національної ради адвокатів.

Основні стандарти професійної підготовки можна знайти в Рекомендації CCBE про результати навчання європейських адвокатів²⁸, згідно з якою вони поділяються на три основні напрями:

1. *Деонтологія та професійний статус.* Майбутні адвокати повинні не тільки розглянути конкретні технічні правові питання, з якими вони стикаються, а й виконувати свої функції етично: на благо своїх клієнтів і суспільства загалом. Для підвищення якості цих юридичних послуг слід використовувати професійні правила.

2. *Проведення роботи адвоката.* Потенційні адвокати повинні володіти знаннями юридичної системи, в якій працюють, і використовувати їх, тобто знати не лише галузь права, а й методи, що забезпечують правильне застосування закону, робити критичний аналіз законодавства. Адвокати мають вміти зорієнтувати клієнта на ефективні та своєчасні рішення.

3. *Засоби здійснення адвокатської місії.* Майбутнім адвокатам потрібно усвідомлювати, що володіти лише юридичними повноваженнями недостатньо: вони повинні вивчити та дотримуватися усіх процедур, спрямованих на захист інтересів клієнта (особливо професійної таємниці/конфіденційності клієнта, уникнення конфлікту інтересів тощо) та забезпечення роботи кабінету, наскільки це можливо ефективно і без перешкод. Необхідно завжди знати і пам'ятати про основний принцип

²⁸ CCBE Recommendation on Training Outcomes for European Lawyers. 23.11.2007 <https://www.ccbe.eu/NTCdocument/EN_Training_Outcomes1_1196675213.pdf> (accessed: 19.11.2019).

Оксана Щербанюк

професії – лояльність до своїх колег. Це полегшить досягнення успіху у професії та піде на користь клієнтам.

Рекомендація № R(2000)21 у розділі II “Юридична освіта, підготовка і приєднання до правничої професії” встановлює такі стандарти:

1. В юридичній освіті, приєднанні до правничої професії та подальшій професійній діяльності не можна відмовляти, зокрема, на підставі статі, статевих преференцій, раси, кольору шкіри, релігії, політичних чи інших переконань, етнічного або соціального походження, приналежності до національної меншини, майнового статусу, народження або фізичної вади..
2. Слід вжити всіх необхідних заходів для забезпечення високого рівня правової підготовки і моральності як передумови приєднання до професії, а також для забезпечення безперервного підвищення кваліфікації адвокатів.
3. Юридична освіта, включаючи програми підвищення кваліфікації, має зміцнювати юридичні навички, забезпечувати краще розуміння питань етики і прав людини та вчити адвокатів поважати, захищати і відстоювати права та інтереси їхніх клієнтів і підтримувати належне відправлення правосуддя²⁹.

Як було сказано вище, важлива роль у встановленні стандартів на європейському рівні належить принципам, закріпленим у Рекомендації № R(2000)21, в якій зазначено:

Рішення щодо дозволу на адвокатську практику або приєднання до цієї професії мають прийматися незалежним органом. Такі рішення незалежно від того, приймаються вони чи не приймаються незалежним органом, мають підлягати перегляду незалежним і безстороннім судовим органом³⁰.

З усіх існуючих положень можна зазначити, що європейські стандарти щодо доступу до професії юриста включають такі принципи:

1. Різні ресурси, про які йдеться у главі II Рекомендації № R(2000)21, вимагають, щоб особи, які прагнули вступити у професію юриста, отримували відповідну освіту та підготовку. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що стандарт вимагає від кандидата мати університетський ступінь права.

2. Рекомендацією № R(2000)21 встановлено, що орган, який визначає вступ до професії і надає ліцензії, повинен бути незалежним.

²⁹ Рекомендація № R(2000)21 Комітету Міністрів державам-членам про свободу професійної діяльності адвокатів (п 15).

³⁰ Там само.

3. Важливо також, що рішення щодо вступу до професії юриста повинно прийматися прозоро, з огляду на зміст/підстави заяви кандидата та ґрунтуючись на критеріях об'єктивності та недискримінаційності.

4. Нарешті, всі рішення щодо вступу до професії повинні бути переглянуті незалежним і неупередженим судовим органом.

Висновки. Аналіз цих вимог, а також вимог, встановлених в інших країнах ЄС, спонукає до висновку, що вимоги до особи, яка має намір набутти статус адвоката, є більш суворими порівняно з тими, які встановлені Законом України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність”³¹. Передусім потребує узгодженого та системного підходу питання законодавчого визначення кваліфікаційних вимог відповідно до Закону України “Про вищу освіту”³², який передбачає початковий, перший, другий, третій і науковий рівні вищої освіти. Претендент на отримання статусу адвоката повинен мати ступінь магістра та пройти спеціальну теоретичну, практичну підготовку та скласти іспит. З метою наближення законодавства України про адвокатуру та адвокатську діяльність до європейських стандартів необхідно суттєво оновити процедуру набуття статусу адвоката в Україні. Таким чином, стандартизація адвокатської діяльності повинна становити інтерес передусім для самих адвокатів. Привабливою для адвокатів вона буде тим, що спонукатиме постійно підвищувати свій професійний рівень, розвиватися, ділитися досвідом завдяки чітко прописаному механізму обміну інформацією з урахуванням етичних і професійних особливостей адвокатської діяльності. Адвокати, які мають достатню практику, отримують можливість реалізувати себе як наставники, передаючи свої знання та досвід новим поколінням представників цієї правничої професії.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Biriukova A, *Advokatura Ukrainy v umovakh hlobalizatsii [The Bar in Ukraine in the Globalization Context]* (Alerta 2018) (in Ukrainian).
2. Ivanitskyi S, *Teoretychni osnovy orhanizatsii advokatury v Ukraini: pryntsypy ta systema [Theoretical Foundations upon Which the Bar in Ukraine is Organized: Principles and the System]* (Interservis 2017) (in Ukrainian).

³¹ Про адвокатуру та адвокатську діяльність (н 12).

³² Про вищу освіту: Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556-VII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>> (дата звернення: 19.11.2019).

Оксана Щербанюк

3. Vilchuk T, *Konstitutsiine pravo na pravovu dopomohu advokata u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu ta v Ukraini* [Constitutional Right to Legal Aid by Attorney-at-Law in the European Union Countries and in Ukraine] (Pravo 2015) (in Ukrainian).
4. Zaborovskyi V, *Pravovyi status advokata v umovakh stanovlennia nezalezhnoi advokatury Ukrainy* [Attorney's-at-Law Legal Status under Conditions of Establishment of the Independent Bar in Ukraine] (Helvetyka 2017) (in Ukrainian).

Edited books

5. *Izbrannye resheniya Federal'nogo Konstitucionnogo Suda Germanii* [Selected Judgments of the Federal Constitutional Court of Germany] (Jurgen Shvabe i Torsten Gajssler sost., Infotopik Media 2018) (in Russian).

Dissertations

6. Bakaianova N, 'Funktsionalni ta orhanizatsiini osnovy advokatury Ukrainy' ['Functional and Organizational Foundations of the Ukrainian Bar'] (dys d-ra yuryd nauk, 2017) (in Ukrainian).
7. Dehanov S, 'Advokatura v Zapadnoj Evrope: opyt i sovremennoe sostojanie' ['The Bar in Western Europe: Experience and Current Situation'] (dis d-ra jurid nauk, 2010) (in Russian).
8. Zaborovskyi V, 'Pravovyi status advokata v umovakh stanovlennia hromadianskoho suspilstva ta pravovoi derzhavy v Ukraini' ['Attorney's-at-Law Legal Status under Conditions of Establishment of Civil Society and the Rule-of-Law State in Ukraine'] (dys d-ra yuryd nauk, 2017) (in Ukrainian).

Websites

9. 'Becoming a barrister: an overview' (Bar Standards Board) <<https://www.barstandardsboard.org.uk/training-qualification/becoming-a-barrister.html>> (accessed: 19.11.2019) (in English).

Oksana Shcherbanyuk

EUROPEAN STANDARD OF ACCESS TO THE BAR

ABSTRACT. One of the requirements for becoming a member of the European Union is to build a system of the Bar which would be consistent with new socio-political and economic realities, and to generate legislation comprising the provisions which reproduce the model of the European institute of the Bar.

Despite the fact that many scholars studied certain aspects of attorney-at-law activities, so far there has been no comprehensive research of access to the Bar in Ukraine. However, proper organizational and legal support of attorney-at-law activities and the Bar can be considered a decisive step towards the establishment of the rule-of-law State capable of protecting human rights and freedoms reliably, and this once again emphasizes the importance of the issue under study.

The purpose of the article is to analyze the European standards of access to the Bar on the principles of humanocentrism, and also to analyze international and national practice in this area, and to outline the vectors for improvement of this human rights institution in Ukraine.

It is established that the European standards of the Bar are of great importance in regulating the status of attorney-at-law and attorney-at-law activities. The author analyzes two main models of attorney's-at-law professional training: 1) the system which comprises specialized professional school, for example, in France (Bar School); 2) the system based on courses which exists in England and Wales.

The author concludes that the analysis of the European standards of access to the Bar suggests that requirements to a person who intends to get the attorney's-at-law status are more severe than those established by the Law of Ukraine "On the Bar and Attorney-at-Law Activities". Besides, there is a need for a coordinated and systematic approach to the legislative definition of qualification requirements under the Law of Ukraine "On Higher Education", since a candidate for attorney's-at-law status should have at least the second-level (master's) education degree. With a view to harmonizing Ukraine's legislation on the Bar and attorney-at-law activities with the European standards, the procedure for acquiring the attorney's-at-law status in Ukraine should be improved.

KEYWORDS: attorney-at-law; attorney-at-law activities; access to the Bar; international standards of access to the Bar.